

Karel Voplakal

110 let od narození Aloise Voplakala, ředitele měšťanské školy dívčí v Polné

Mám Polnou rád – tak jako asi každý má rád své rodiště, místo, kde prožil dětská léta; žijí zde příbuzní z manželčiny strany, naši dávní přátelé a známí, někdejší kamarádi a spolužáci, skauti... V Polné a v jejím okolí se dokonce setkávám se dvěma mými někdejšími učitelkami z obecné školy – a je to vždycky moc milé setkání. S manželkou, dříve i s dětmi sem jezdíváme každoročně, nejčastěji v době „Mrkvancové svatoliguriášské pouti“, kdy je Polná plná rodáků. Vždycky se předem moc těšíme a s trochou melancholie se pak loučíme. Někdy se sem dostanu i vícekrát za rok, ale nikdy mi to nezevšednělo, vždy mám sváteční pocit, když se na obzoru ukáže vysoká věž nádherného polenského děkanského chrámu.

Naše rodina prožila v Polné jen třináct let. Maminka se sem přivdala tři roky před začátkem II. světové války a zřízením „Protektorátu Čechy a Morava“, ale můj otec zde žil už mnoho let předtím jako pedagog a od roku 1927 ředitel měšťanské školy dívčí. Dne 10. června 2003 uplyne 110 let od otcova narození. Bohužel už také mnoho let – více než čtyři a půl desetiletí – uplynulo od jeho smrti (na sklonku roku 1956). Přesto však v Polné žije mnoho pamětníků, zvláště jeho bývalých žáků.

Před několika lety se v polenském muzeu v zámku konala výstava „100 let školy v Polné“. Měl jsem štěstí, že jsem stihl tuto velmi zdařilou expozici navštívit. Velmi mne tam potěšilo několik pochvalných zmínek o činnosti mého otce jako dlouholetého a oblíbeného ředitele polenské školy. Viděl jsem tam řadu učebních pomůcek, které otec pro školu opatřil anebo i sám zhotovil. S obdivem jsem prohlížel podrobnou velkoplošnou geologickou mapu okolí Polné, na jejímž vytvoření se otec významně podílel. Bylo mi velmi příjemné číst, že otcovou zásluhou byl v Polné zřízen školní rozhlas v době, kdy něco podobného bylo ještě úplnou novinkou, něčím naprosto výjimečným. Potěšilo mne, když jsem na výstavě četl, že tatínek byl průkopníkem zavedení Svátku matek, který se pak v Polné slavíval dříve, než v celém širokém okolí.

Z maminčina vyprávění, ale i z vlastních vzpomínek, vím, že otec v těžkých dobách války podporoval národní sebevědomí žactva v rámci hudební výchovy zejména nácvikem sborového zpěvu národních písní. Napomáhal dramatickému školnímu kroužku, takže se ve škole hrávala divadelní představení. S tehdejším regenschorim panem Marasem se podílel na nastudování Rybovy mše vánoční a dalších významných skladeb.

Hlavní prioritou otcova života a jeho radostí byla pedagogická činnost, jíž se plně věnoval. Jeho druhou láskou byla rodina, pro niž žil, pro niž se obětoval. Vždy dokázal být velmi skromný, jen aby dětem umožnil studia. Život mu přinesl mnoho strádání. S výjimkou období mezi dvěma světovými válkami neza-

žil moc klidných časů. V raném mládí prožil těžká léta I. světové války. V době fašistické okupace musel už jako ředitel polenské školy nést těžkou zodpovědnost za své podřízené i za školní děti, za osud školy i vlastní rodiny v nejistotách a nebezpečích. Vlastně ani v dětství nebyl jeho život nijak snadný. Pocházel z chudých poměrů a jen svou nesmírnou pílí a skromností, a samozřejmě díky svému výjimečnému nadání, mohl vystudovat a přitom si dokonale osvojit několik světových jazyků – němčinu, angličtinu, francouzštinu a ruštinu. Získal velmi rozsáhlé vědomosti v mnoha oborech a po celý život pokračoval v sebevzdělávání. Své vzdělání a schopnosti uplatňoval po odchodu z Polné v roce 1946 i v pražském Výzkumném ústavu pedagogickém. Jeho celoživotní snaha stále rozšiřovat a prohlubovat znalosti souvisela i s touhou poznávat významné kulturní památky v tuzemsku i ve světě. Bohužel jeho touha po cestování v zahraničí mohla být naplněna pouze v mládí,

kdy jako student prošel pěšky celou střední Evropu. Zánikem svobodné první republiky samozřejmě všechno skončilo; za války ani na počátku tvrdé totality padesátých let možnost volného pohybu nebyla.

Otec se, bohužel, nedožil vysokého věku. Zemřel v pouhých 63 letech. Těžká nemoc předčasně ukončila jeho život v polovině padesátých let, v době dalších nejistot. Nedočkal se vnoučat, z nichž by měl jistě radost, nedožil se dokonce ani ukončení studia vlastních dětí.

Alois Voplakal nedělal svou celoživotní práci proto, aby získal uznání. Při návštěvě Polné mne ale vždycky potěší, když se k nám občas nějaká starší paní přihlásí, že ji můj otec kdysi na dívčí škole učil, že si ho vážila, že jej měla ráda...

Autor příspěvku Ing. Karel Voplakal, CSc., se narodil v roce 1936 v Německém Brodě. Dětství prožil v Polné. Jako výzkumný pracovník – chemik napsal řadu odborných studií a statí a přednášel na mnoha seminářích, konferencích a sympoziích u nás i v zahraničí. Jeho podrobnější životopis je uveřejněn v *Biografickém slovníku Polenska* na str. 202-203.

Filip Plašil

Publikace *Bibliografie Polenska*

Vzniklo již mnoho knih, brožur a vědeckých statí o dávné či nedávné historii města Polné. Čerpali z nich badatelé, studenti i další lidé, kteří se prostě jen zajímají o historii města, ve kterém se narodili nebo ve kterém žijí. Ovšem publikace nedávno vydaná je přinejmenším netradiční a bezesporu zajímavá.

V nakladatelství Linda Polná vyšla v březnu 2003 v nákladu 100 kusů publikace Jana Prchala – *Bibliografie Polenska*. Jejím obsahem jsou názvy a vydavatelské údaje 2 730 titulů publikací nebo novinových článků, pojednávajících o Polné, ať už o její historii, současnosti, zeměpisné poloze, kulturních událostech nebo o čemkoliv jiném. U knih a publikací s jiným zaměřením, ve kterých je o Polné a okolí významnější pojednání, je uvedena příslušná strana, na které lze zmínku nalézt. Samozřejmě, že v této bibliografii nejsou uvedeny všechny články nějakým způsobem se k Polné vztahující, protože snad ani není možné všechny vypátrat. Čtenáře uvádí do polenské minulosti na titulní straně bibliografie možná trochu vybledlá kopie staré rytiny Polné z roku 1645.

Laické veřejnosti bibliografie asi moc neřekne, ale např. pro studenty, novináře a vlastivědné badatele může být dobrou pomůckou k vyhledávání literatury. Také historici, vědečtí pracovníci a publicisté by mohli její vydání ocenit.

Bibliografie Polenska vyšla pouze v počítačovém zpracování. Má 94 stran a autor ji rozdělil do čtrnácti částí (kapitol) podle zaměření. Nejrozsáhlejší je část *Politický a veřejný život, správa a samospráva* (14 stran). Další části jsou např. *Kultura a spolkový život, Významní rodáci a obyvatelé, Národopis a dějiny, Hospodářství a průmysl, Hilsnerova aféra, Sport a tělovýchova, turistika* a další. Na konci publikace jsou uvedeny použité zkratky, signatury a šifry, kde se čtenář dozví, že např. pod signaturou V. Ch. psal Břetislav Rérych.

Malý náklad umožnil jen prosté vydání s pérovým hřbetem, bez ilustrací a bez tvrdých desek. Ale ani to neubírá na prospěšnosti této publikace a myslím si, že její vydání je věc velmi záslužná.

Bibliografie je k dostání v knihkupectví Linda v Polné na Husově náměstí za režijní cenu 80,- Kč.

Jaroslava Hajnová

Služby a řemesla v Polné v letech 1930 - 1948

V minulém ročníku Polenska jsem vzpomínala na polenské obchody, které se staraly o zásobování občanů nabídkou zboží nejrůznějších druhů. Článek měl dobrý ohlas a tak mě napadlo, že by nebylo na škodu vzpomenout i na místní živnostníky a řemeslníky, kteří svými službami zajišťovali dobrý životní standart polenským spoluobčanům. I tyto vzpomínky jsou ohrazeny třicátými lety minulého století a únorem 1948, kdy i člen rodiny živnostníka, jenž mu pomáhal, byl pokládán za vykořisťovaného. Řemeslníci i ostatní živnostníci se museli rozloučit se soukromým podnikáním. Pracovali potom ve svém oboru, někdy i ve vlastní dílně, v podniku, který řídil stát. Byly to Komunální podniky, Oděvní tvorba, Kovopodnik, Stavební podnik apod. Pracovali již jako námezdní dělníci, většinou na nejméně placených místech. A tak jen vzpomínám, jak to bylo, dokud ještě byly soukromé živnosti a služby.

Zdravotnictví. Nedocenitelnou službu polenským poskytovali ti, co se starali o jejich zdraví a o hygienu a pořádek ve městě. V době, kdy jsem byla ještě docela malé dítě, a o níž píšu, byli v Polné dva lékaři. Teprve v roce 1931 se přistěhoval třetí.

MUDr. Václav Michálek, už tenkrát šedivý pán s bílou bradkou, která mimochodem moc šimrala při vyšetřování poslechem, byl prototyp rodného lékaře. Byl obětavý, nebylo mu zatěžko dojít ještě i ve svých více než 70 letech za nemocným třeba až na Kateřinov. Se svými pacienty pohovořil i na ulici a nikdy nebyl unavený nebo rozladěný.

MUDr. Karel Turecký byl lékař se širokým záběrem svých zájmů. Svůj volný čas věnoval polenským sportovcům, divadelním ochotníkům, filatelii. Z archivů překládal latinské a německé texty o historii Polné. Překlady zpracovával jako příspěvky pro sborník POLENSKO i jako přednášky, které míval nejen v Polné, ale i jejím okolí. Byl to vzdělaný renesanční člověk s ohromným rozhledem, který svoje znalosti užíval k šíření osvěty ve svém okolí.

Jako třetí lékař zde působil MUDr. Antonín Šafařík, který se do Polné přistěhoval v roce 1931 a hned v prosinci si otevřel ordinaci v místnostech domu u Hladíků – naproti měšťanskému pivovaru. Byl mladý, plný elánu, přístupný všem moderním trendům. Se zdejšími nadšenci v Polné založil 18. dubna 1937 „Masarykovu leteckou ligu“ a stal se jejím předsedou. V místní organizaci Čs. Červeného kříže vedl výuku o poskytování první pomoci a ošetřování nemocných. Pro dívky a mladé

ženy vedl za války samostatný kurz. Jeho absolventky pak na konci války zajišťovaly veškeré práce v polním lazaretu, který na pokyn tehdejšího Národního výboru zařídily během jednoho dne, a v němž pracovaly u lůžka pacientů až do jeho zrušení. Celou tu dobu je vedl Dr. Šafařík.

Děti nechodily rády do ordinace lékařů, a když už musely, strachem ani nevnímaly svoje okolí a zařízení ordinace. A tak si jen pamatuji u Dr. Tureckého kovovou bílou prosklenou skříň se spoustou lékařských nástrojů a velkou stříbřitou kouli na vyšším stojanu. Byla sestavena ze dvou dílů, z nichž jeden byl pohyblivý. Teprve mnohem později jsem se dověděla, že to bylo horské slunce. V paměti mi ale zůstal obraz čekárny, vybavené tmavým stolkem s časopisy, lavicí a křesílky potaženými kůží. Na ordinaci Dr. Michálka si už nepamatuji vůbec, ale vím jistě, že i v ní bychom našli podobné vybavení. Dr. Šafařík měl místo nízkého otomanu potaženého bílým voskovaným plátnem („vikslajvantem“) vyšetřovací stůl vysoký tak, aby se při prohlídce pacienta nemusel k němu shýbat.

Zato lékárna bylo místo, kde se už jen čekalo na léky, kde už dětem nic „nehrozilo“, a tak jsem ji vnímala daleko intenzivněji a mnohem víc si odtud pamatuji. Město zásobovala léky „Lékárna U Černého orla“ rodiny Prokopovy, Byla vybavena třemi díly polic s mnoha zásuvkami. Desítky stejných krytých lékárenských nádob v policích měly latinské označení stejně jako i štítky na zásuvkách. Prostor určený příchozím byl provoněn vůněmi nejrůznějších bylin, prášků, mastí a „meducín“, jak se v Polné říkalo. Provozní část lékárny byla od vstupního prostoru oddělena „tarou“ – to byl pult s deskou ze šedého žíhaného mramoru. A za ní se pohybovali sourozenci Prokopovi, Zdeněk a Věra, oba magistři farmacie, klidní, usměvaví, vlídní. Na taře byla umístěna lékárnická váha s aretací, se dvěma pečlivě do zlatova vyleštěnými skoro plochými miskami a se třemi druhy závaží. Závaží uncové bylo tvarováno do formy malých mističek, které se zasouvaly jedna do druhé podle velikosti a bylo označeno dle uncí. Druhý byl typ normálních běžných závažíček malých hodnot, značených svojí gramovou váhovou hodnotou. Pro nejmenší váhové hodnoty byly nejzajímavější zlatě lesklé čtverhranné plíšky se zdviženou kratší stranou. Byly tak malé, že se musely brát jen pinsetou. Tento druh závaží přecházel do těžšího narůstáním síly plíšků, až ty nakonec vytvořily malé kostičky. Recepty, podle nichž se připravovaly léky dle rozpisu lékařů, byly proti odvanutí průvanem

zabezpečeny dvěma sádrovými těžítky ve tvaru orla. Lékárna byla vybavena pro laika zajímavým náčiním, které sloužilo k výrobě a přípravě léčiv. Byly zde misky ze živce, v nichž se třecí paličkou drtily a míchaly různé ingredience při výrobě prášků, které se pak po pečlivém rozvážení balily buď do papírových „psaníček“, nebo později do oplatkových kulatých kapslí, které po uzavření obsahovaly předepsanou dávku léčiva. Masti se také často připravovaly v lékárně, v miskách se třely různé léčivé prvky s rozmanitými vosky, tuky nebo oleji. Hotové masti se expedovaly v malých kulatých krabičkách. Ty byly vyráběny buď z tužšího impregnovaného papíru, či z dřevěných loubků nebo v porcelánových kelímkách. Na víčku, kterým byly uzavřeny byla nálepka se jménem lékárny, parafou toho, kdo lék připravoval, datum přípravy a stručným návodem k použití. Na mastech bylo slovo Zevně, a já jsem si myslela jako dítě, že lék v krabičce se tak jmenuje, i když každé vypadá jinak. Když se vydávala pacientovi lahvička s tekutým obsahem, byla uzavřená korkovou zátkou, přes ni byl přetažený klobouček z plisovaného voskovaného papíru, který byl pod okrajem hrdla lahvičky převázán slabounkým provázkem. Lékárníci tehdy připravovali mnoho léků dle ordinace lékařů. K přesnějšímu dávkování přisad jim sloužila lžička, která na držadle měla dvě náběrky, jedna velká asi jako kávová lžička, na protější straně podstatně menší, možná poloviční. To urychlovalo vážení a tím i celou práci.

O zuby svých pacientů se starali v Polné dva dentisté – Josef Svatoš a Jan Sadil. Později k nim přibyl ještě Václav Šlechta. Zařízení jejich ordinací odpovídalo technickému vybavení tehdejší doby. Zubní vrtačka šlapací, jednodušší křesla, možná ale už s opěrkou hlavy. Na příručním stolku kromě lihového kahanu k ohřívání zubního zrcátka, také nádobka s vodou a stříkačka na vyplachování vrtaného zubu, na vysušení ošetřovaného místa v zubu gumový balónek s kovovou trubičkou, kterou se do zubu foukalo. A vedle toho náradí, z něhož největší hrůzu u pacientů budily extrakční kleště různých druhů, podle zubu, který měl být vytržen. Vedle křesla bylo „plivátko“ s vodou na vyplachování úst. Kromě kvílení vrtačky se z ordinace ozývalo občas i kvílení pacienta, který se bál malého zákroku a počkal si až na tu správnou bolest zubů, oteklou tvář, případně zánět okostice. A teprve potom, okolnostmi donucen, se odvážil vstoupit do ordinace zubaře.

Nedocenitelnou službu polenské populaci poskytovaly dvě porodní asistentky – dříve porodní „báby“ – paní Blažena Beránková a Marie

Vacková. Tehdy se rodilo převážně doma, a tak když to „přišlo“ na některou maminku, vše nechaly, popadly svoji brašnu a spěchaly k rodiče, aby u ní byly včas. Obě přivedly na svět hodně dětí (mě například „bába“ Beránková), protože se rodilo doma a lékař se volal jen v mimořádných případech.

V bývalé elektrárně byly umístěny i vanové lázně ve správě města. Byly hojně navštěvované obyvateli, kteří neměli vlastní koupelnu a měli dost velký příjem na to, aby si týdně mohli zaplatit taxu určenou za vykoupání.

Myslím, že do této skupiny zdravotních a hygienických služeb patří i poslední služba člověku – hrobařina. Za mého dětství ji zajišťoval pan Dajč, později pan Stýblo.

Polenskou sanitku obhospodařoval a udržoval Alois Bukovský, jinak zámečník.

Dr. František Bém byl veterinář. Uzdravoval zvířata nejen v Polné, ale i ve značné části jejího okolí. Měl, jako jeden z mála, svoje auto a díky tomu mohl být po telefonickém zavolání na místě, kde bylo potřeba, velmi brzy. V oboru péče o hospodářská zvířata pracoval také jako zvěrokleštič („miškář“) Antonín Staník. A poslední službu zvířatům při neléčitelné chorobě, větším zraněním nebo úhynu poskytoval zdejší pohodný, kterému se dříve říkalo všeobecně ras. Byl to pan Josef Oberreiter.

Obuvnická činnost. Důvěrně jsem znala některé domácnosti ševců, kteří spravovali boty. Říkalo se jim příštípkáři nebo také „pr'áci“. Byly to domácnosti chudé, skromňoučké. Dnes by tomu nikdo ani nevěřil, a ani by se nepokusil tak žít. Tihle ševci bydleli většinou v jedné místnosti, kde na jedné straně byla kuchyně, ovšem s vodou na chodbě nebo na dvorku, pak zde byla jedna nebo i více postelí – to podle členů rodiny, a nakonec nejbliže oknům byl verpánek a buď police, nebo bedna na boty. Verpánek byl nízký stolek s maličko vyvýšenými latěmi po obvodu – to aby věci nepadaly na zem. A do těchto obvodových latí byly zatlučeny hřebíčky s kulatou tupou hlavičkou a na nich visel ševcovský „vercajk“. Ke dřevěným držadlům byly připevněny docela malé kousky měkké kůže s proraženým očkem k zavěšení. A tak byl stolek vyzdoben po obvodě „rašplemi“, pilníky, nejružnějšími půlkulatými hladítky z mořské kosti, ševcovskými kladívky apod. Na desce stolku bývaly malé plechové krabičky se ševcovskými floky dřevěnými i kovovými, taky zde bývaly velice ostré ševcovské nože – „knejpý“ – a co

nejšpičatější šidla. Nechyběly ani nádobky se ševcovským popem, různými vosky a smůlou. Možná, že krabičky byly od sardinek – aspoň tak vypadaly. Byla nízké, nemohly se převrátit a potřebné množství floků v nich vždycky našlo místo. Taky zde byly svazky připravených dratví. Švec sedával na malé, už vysezené stoličce, na klíně mezi kolena měl botu navlečenou na kopytě. Aby při opravě neuhýbala, přidržoval si ji švec potěhem navlečeným na opravovanou botu a přišlápnutým nohou u země. Potěh – asi 3 až 5 cm široký proužek pevné kůže – byl spojený do smyčky podle potřeby opraváře. Ten do opravovaného díla – většinou dával nové podešve i „kramfleky“, – rytmicky šídlím dělal díry, do nich pak zatloukal dřevěné floky. Pod rukama se mu odvíjel dvouřad světlých maličkých políček, pravidelně vzdálených nejen od okraje boty, ale i vzájemná vzdálenost byla bez chyby. To, co se z floků nevešlo do kůže, očistila „rašple“. Pohled na výsledek díla byl potěšující a pro přihlížející děti plný kouzla. Aby podešve a podpatky vydržely co nejdéle, připevňovaly se na špici boty i na podpatky kovové chrániče, které se přece jen tak rychle neochodily, jako samotná kůže a krom toho při chůzi pěkně cvakaly.

Boty se tenkrát kromě tovární výroby šily i ručně. Lepily se do nich jen „bransole“, protože boty musely být hladké a pohodlné, aby netlačily, zvláště aby se nic neshrnulo pod chodidlem. To by majiteli působilo při chůzi potíže.

Když už jsem vzpomněla potěh, proběhla mi hlavou vzpomínka na jiné jeho využití. To když dítko bylo neposlušné nebo nezbedné, bylo po prvním tělesném styku s potěhem v ruce trestajícího otce nebo při pohledu na něj jako beránek; ono to dost bolelo.

A když vzpomínám – ševců bylo v Polné tenkrát tolik, až se divím, že se všichni uživili. Na Zápeklí to byli ševci Joukl a Toman, v Kandii Sobotka, na Karlově náměstí Vinkler, Sázavský a Šic; dům druhého Šice byl vedle Kaplanky zbourán. Třetí Šic byl pod silnicí proti rybníku Špačák, u Školského rybníku byl švec Havlíček. Proti dívčí škole ševcoval Jekl, pod školou směrem k Dolní bráně Kuba, druhý Kuba na „Šlachtě“, v horní části Třebízského ulice Oberreiter, na Horním městě Vítek a s nimi se asi prostřídali Konzbul, Kušička, Došek a Volný. Snad jsem zapsala všechny, na které jsem se svými vrstevníky vzpomněla. Bohužel u mnohých lidí již neznám křestní jména.

Stejně skromně jako ševci žila v Polné i obec **krejčích a švadlen**. Protože krejčí potřebovali ke stříhání látek na oděvy velkou plochu, nahra-

díla velký stůl, který se do místnosti nevešel, velká pracovní deska. Na čela postelí se připravily silné latě, na ně se položila deska, večer se odklidila a postel byla zase přístupná ke spaní. Některé z mých vrstevníků pamatují ještě krejčí, kteří šili všechno ručně, dokud si nevydělali na šicí stroj. To byl pilný a věrný pomocník krejčích i švadlen. Nejstarší, na které se pamatují, měly kovový stojan i šlapadlo. Stojan byl malým uměleckým dílem, černé kovové pruhy zlatě zdobené byly splétané do ornamentů. Držel pracovní desku s vlastním šicím strojem, který byl v klidu chráněn dřevěným krytem. To byla lehká, snad překližková bednička, nahoře opatřená kovovou úchytkou, někdy s intarzovaným obrázkem a značkou výrobce. Tupé hrany byly zdobeny umně soustruženými sloupky, takže stroj byl ve své době i hezký na podívání. Nejstarší stroje měly lodičkové člunky, modernější už měly spodní nitě na malé cívečce v kulatém člunku, který se vkládal do chapače. Stroje se vyvíjely a jak vývoj pokračoval, objevil se na trhu stroj, který se ponořoval pod pracovní desku, potom stroje skříňkové a současné šicí stroje kufříkové – díky plastovým krytům lehce přenosné. Ale to už jsme v přítomnosti, a tak se rychle vrátíme do doby našeho dětství.

Krejčí ani švadleny se neobešli bez žehličky. Je zajímavé sledovat její vývoj. Moje generace si ještě pamatuje na vysoké tmavé žehličky, které se ohřívaly tak, že se v nich topilo dřevěným uhlím. Vysoké boky byly shora zakryty plechovým, po stranách ozdobně dírkovaným víkem, k žehličce bezpečně upevněným. Dřevěné držadlo umožňovalo kývavé pohyby, kterými se rozdmýchávalo uhlí v žehličce, ohřívalo ji a žehlička byla připravena k použití. Příprava se prováděla v chodbě, na pavlači nebo i na dvoře. Při mávání žehličkou odletovaly nebezpečné jiskry. Bezpečnější byly žehličky ohřívané na kamnech, na horní straně s dvěma kovovými oky. Do nich se zasunovalo držadlo spodní vodorovnou stranou. Na svislé straně bylo opatřeno kovovým úchytem, aby se s žehličkou dalo manipulovat. Druhý horní vodorovný díl byl vybaven dřevěným držadlem. Další typ žehličky byl už nejen hezký na pohled, žehlička byla lesklá, stříbřité barvy. Byl to vlastně kovový plášť, do něj se vkládala rozehřátá kovová vložka. Ta po celé horní části měla mělký žlábek na konci s dutinkou, která prostupovala celou vložku ve svislém směru. Tam se vložka zachytávala na háček, když byla horká. Do kovového „futrálu“ se vložka zasunula, za ní se zavřela malá dvířka na tupé straně pouzdra, zajistila se proti otevření a žehlička byla připravená k práci. Módní výkřik té doby byly „americké žehličky“. Prodávaly se v páru. Jedna typická – špička a na protějším konci tupá; druhá

měla obě strany zašpičatělé. I jejich vzhled prozrazoval použití ušlechtilějšího materiálu, byly také stříbřité. Držadlo se volně používalo k oběma žehličkám opatřeným na vrchní straně, asi ve středu, malou prohlubni s očkem, do něhož se pomocí péra držadlo zapínalo. Ohřívaly se též na plotně. Brzy potom se už začínaly objevovat nejjednodušší elektrické žehličky, které se postupně zdokonalovaly až do dnešní podoby žehliček napařovacích s termostatem.

Krejčím i švadlenám sloužily kromě „mašin“ i takové maličkosti jako správná jehla, náprstek, krejčovská míra, „mastek“ (krejčovská křída) a ostré nůžky. Věci ne moc nákladné, ale potřebné, bez nichž se šít nedalo. Ve vybavení často nescházela ani nezbytná krejčovská panna vymodelovaná z tvrzeného papíru zašitým v režném plátně, připomínající trup mužů nebo žen, postavená na dřevěném podstavci s možností posunování nahoru nebo dolů, dle výšky zákazníka. Ta pomohla vypasovat a vytvarovat pánská saka, košile, dámské šaty a jiné horní části svršků.

Vzpomínám na jedny sokolské šibřinky, kdy se ukázalo, jaké divy se mohou s popsaným náradím v šikovných rukou stvořit. Mohlo to být asi v druhé polovině třicátých let. Tehdy se několik členek Sokola dohodlo, že půjdeme ve stejné masce. Vybraly si rosničku. Všem připravila švadlena Čapková nastříhané díly ze zeleného klotu, to aby všechny byly stejné a neměnil se střih. Která z žen to uměla, ušila si masku sama, některým ji ušila Čapková. Na nohou obutých ve cvičkách měly ženy zelené punčochy, které se ztrácely v plizovaných širokých krátkých kalhotách s nohavičkami na gumu, zelené halenky na hrudi se světlejší kombinací s dlouhými rukávy. Ruce byly schovány v zelených rukavicích. Na každém prstě rukavic na konci malá „bambulka“ se žlutým terčíkem, na obličejí zelená škraboška s delším zeleným závojíčkem přes ústa i krk. Všemu ovšem vévodila žabí čepice, která mi tak silně utkvěla v paměti. Byla to široká nabraná kšiltovka ze stejného klotu jako všechno ostatní. Velké vyboulené oči po stranách čepice na temeni hlavy byly vyrobené z pomačkaného staniolu stříbřité, žluté a černé barvy a kšilt byl dvojitý se žlutým podšívkováním. Imitoval otevřenou hubu žaby. Těch masek bylo snad deset, dalo to práci připravit, ale byl to nezapomenutelný výsledek.

Vzpomněla jsem na paní Čapkovou, ale pro ženy šila ještě M. Milfaiťová, M. Bencová, A. Prchalová, E. Šmídová a její sestra V. Švejdová, prádlo šila paní Melounová.

Krejčích bylo v Polné podstatně víc, napočítala jsem jich čtrnáct. Možná, že řemeslo neprovozovali ve stejném čase, asi se během let vystřídalí, někteří zestárlí, někdo se odstěhoval; takže od konce dvacátých let do února 1948 zde provozovali svoji živnost pánové Cink, Červený, Činčera, Formáček, Forstner, Frühbauer (později Dvorský), Horáček, Jelínek, Jonáš, Kratochvíl, Novák, Strnad, Vítek Antonín a Vítek František.

Vedle krejčích a švadlen měli v Polné živnost o **kožišníci** – Leopold Kořínek, Ignác Littmann a Antonín Minář. Posledně jmenovaný provozoval i řemeslo **čepičářské**. Pánské klobouky vyráběl B. Führich. Modistky B. Štehoudlová, A. Klusáčková a Libuše Friesová jsou uvedeny v Adresáři republiky ČSR z roku 1935. Pamatuji se ale ještě na Veselou, která zde uvedena není.

Na Karlově náměstí bydleli dvě staré slečny – sestry Vítkovy. Vyráběly klobouky z perí. Na tuhou formu klobouku z organtýnu, kterou jim poslala továrna, hustě lepily barvená peříčka. Jejich klobouky byly velice módním doplňkem, na němž by nikdo na dálku nepoznal, z jakého materiálu jsou vyrobeny. Z větších pírek dělaly ozdobné kytičky na šaty a velké květy do vázy; pamatuji si bílé, růžové a karmínové pivoňky a bílé kopretiny, tehdy velmi moderní a žádaný lapač prachu do bytu.

Tematicky sem patří i vetešnictví paní Vinklerové, kde se oblékali chudí občané. Byly zde i dvě ruční pletárny Marie Rérychové a Jana Štohanzla, kde se převážně vyráběly ponožky a punčochy, dětem kamaše a případně teplé vlněné kalhoty pod sukně do mrazu pro ženy.

O službách pro zdraví občanů, o službách v odívání i o údržbě bot už tu bylo řečeno dosti informací. Jenže člověk chce být také upravený a hezký. A proto používal služeb **holičů a kadeřníků**, kteří měli v Polné svoje officíny a „kadeřnické salóny“. Snad každá taková živnost byla označena zlatavým naleštěným diskem. Na tyčkovém nosiči zavěšený trčel do ulice, dál od domu, aby byl dobře vidět už z dálky. Všechny zmiňované provozovny měly svoji intenzivní specifickou vůni a samozřejmě také potřebnou výbavu. Na zdi jedno, nebo i více velkých zrcadel, pod nimi polička nebo skříňka s mramorovou horní deskou. Někdy jenom dřevěnou potaženou lehce umyvateľným materiálem. Na ní stály flakony s vodou po holení, baňka označená červeným křížem – asi desinfekce, kelímky s pomádou (brilantýnou), občas i dóza s pudrem. Na zdi visel obtahovací řemen na dotažení ostří břitev, byly zde misky s mýdlem a štětkou na holení, houba na stírání zbytků mýdla, jen tak

vodou propláchnutá a příruční zrcadlo, kterým holič po stříhání ukázal zákazníkovi výsledek své práce na jeho krku. Našly se tu i roubíky z kamence, na stavění krvácení, kdyby se ruka zachvěla a břitva seškrábla pupínek na kůži nebo i trochu řízla. Před zrcadlem stálo křeslo s opěrkou pro hlavu, aby si ji mohl zákazník opřít a holič beze strachu pracovat. A jak mistr holičský holil, vypravoval zákazníkovi „drby“ z místa i okolí, občas z břitvy setřel na vztyčený levý ukazovák pěnu s oholenými vousy, kterou opláchnul teprve po dokončení holení. Pokud chtěl zákazník i stříhání, holič vzal do ruky dlouhý úzký holičský hřeben a začal stříhat. V pravé ruce nad hlavou zákazníka občas cvakaly naprázdno ostré holičské nůžky. A zase si povídali o dění ve městě, ve světě, a řešili politické problémy na nejvyšší úrovni, často i se zákazníky, kteří čekali na obsloužení a výzvu „Další prosím!“ Účes dokončoval stříhací strojek na krátké vlasy a poslední se na krku zákazníka vydovářela břitva. Po holení ošetřil holič pánům pleť vodou po holení. Většinou to činil přímo baletním způsobem. Vláčné pohyby s balónkem na flakonu doplňovala skoro taneční kreace kolem holičského křesla se zákazníkem. A po stříhání přišla ke slovu pomáda. Tenkrát se nosily vlasy „ulízané“, přilepené k hlavě. Toho docílil holič použitím válcovitého kartáče s tuhými krátkými chlupy, který se otáčel kolem své podélné silné dřevěné osy. A když už bylo dokončeno všechno, co souviselo se stříháním, vzal mistr holičský již zmíněné zrcadlo, aby se zákazník mohl přesvědčit, jak byla práce provedena a holiči projevit obdiv. Ještě před sejmutím ochranného textilu připevněného kolem krku, ometl štětkou s dlouhými jezevčími chlupy zbytky drobných vlasů z krku, a pak už bylo definitivně hotovo.

Stávala zde hezky vysoká dětská otáčecí židle s opěradlem, aby dítě nespadlo. Posazovala se do ní dítko většinou vyděšená. Některá strachem ztuhlá, ta bojovná se bránila, a to nejen křikem a pláčem. No, dalo někdy dost práce nejen holiči, ale i doprovodu, dítě udržet ve stavu, kdy by se k němu mohlo přiblížit s ostrými nůžkami, aniž by bylo ohroženo úrazem. Prvotní negativní reakce většinou přešly, když dítě poznalo, že stříhání nebolí a navrch mělo ještě slíbeno, že na židli se párkrát zatočí.

V dámské módě se tenkrát objevily krátké a polodlouhé vlasy. Mizely copy a drdoly a objevovala se mikáda a ofiny, i účesy skoro chlapecké. Pokud šlo o krátkodobou úpravu hlavy, používali kadeřníci k ondulaci kulmu, kterou známe dodnes – ovšem v úplně jiném technickém provedení. Dnes je ohřívána elektricky, tenkrát se hřála na ohříváči lihovém

s otevřeným plamenem. Později byl vyvinut ohříváč elektrický. Byl to vlastně malý tunýlek, který se po zapnutí rozzářil do červena. Do něj se kulma vložila a tak se ohřívala. Pochopitelně se střídaly aspoň dvě, aby jedna byla pořád správně ohřátá a připravena bez čekání. Ovšem šlo-li o ondulaci, která měla nositelku krásnit delší dobu, pak se s kulmováním nevystačilo a nastoupila ondulace trvalá. To už byla záležitost, na niž si musela zákaznice rezervovat nejméně půl dne. Nejprve jí kadeřník umyl hlavu, pak jí vlasy dle potřeby zkrátil a prostříhal. To se dělalo zvláštěními – efiláčními nůžkami. Břity nůžek byly s ostrými hranatými zuby, které bujnou kštici před ondulací silně probraly a na zemi pak ležely chomáče různě dlouhých vlasů. A pak už nastala fáze úpravy vlasů na vlastní ondulaci. Malé prameny se protáhly podélným otvorem v obdélníkové podložce z filcu, pak se zafixovaly zavíracím skřipcem z hnědé hmoty, která vydržela jak teplo, tak impregnační vody (a vypadala jako přešpán). Potom se prameny vlasů natáčely na slabé natáčky, namáčely se vatičkou silně nasáklou impregnačním roztokem a nakonec se natáčky dotahovaly speciálními kleštěmi. Tato operace nebyla příjemná, mnohdy musel kadeřník povolit, jak to tahalo. Natočené vlasy se přikryly něčím, co připomínalo staniol a nakonec si zákaznice buď přisedla, nebo bylo přivezeno na stojanu na kolečkách kovové „monstrum“, velké asi jako kolo od vozu. Z něj visely na elektrických šňůrách kovové skřipce, zahříváné elektrickým proudem. Skřipce se připnuly na připravené natáčky a vlasy se vlastně v té lázni uvařily. Místo, kde to začalo pálit, zafoukal ochotný kadeřník studeným vzduchem pomocí fěnu. Když se po skončení této procedury sundalo z hlavy všechno, co bylo použito a bylo dost těžké, měla žena pocit, že se snad vznesla ke stropu. Po uvolnění vlasů z natáček vykoul na zákaznici ze zrcadla beran po velkém lijáku. Jedna vedle druhé drobounké kudrlinky. A tak vlasy znovu umýt, aby se zbavily impregnace, natočit na normální velikost natáček, posadit pod sušák na vodovou ondulaci. Starší typy byly vyráběny z kovových dírkovaných trubek, kterými se přiváděl teplý vzduch. Někdy se přes ně přehazoval ručník – snad aby teplo neunikalo. Pozdější typy byly už jako celistvý zvon. Na obou bylo elektrické ovládání, zároveň s možností přepnutí, když už vzduch byl moc teplý. Většinou na vypínač dosáhla i zákaznice pod sušákem, takže si regulovala ohřívání vzduchu sama. V konečné fázi došlo k úpravě účesu dle přání zákaznice. Zrcadlo bylo znovu použito k předvedení účesu i vzadu. Nepamatuji se, že se tehdy vlasy barvily, to přišlo mno-

hem později. Ty ženy, které toužily být blondýnami, si vlasy odbarvovaly kysličníkem. Ale to už známe i z přítomnosti, o tom nemusím žádné informace podávat, jen snad to, že nyní si ženy vlasy barví už běžně.

Protože vlasy i vousy rostou stále a někdy i rychle, uživilo se v Polné dost holičů a kadeřníků. Pamatuji se na pány Matějku, Mráze, bratry Procházkovy a Kubíčkovy, Chládku, Musila, Hympla, s nímž jako kadeřnice pracovala jeho dcera Božena, Kadlece na Horním městě a Kadlece u Pekla a Štěpánka. To je už starý pán, který mi dělal trvalou ondulaci v mých šestnácti letech a je čiperný ještě dnes. Asi do svých 87 let jezdil ještě na kole, navštěvoval se svým náčiním zákazníky doma, aby je oholil a ostříhal, udržoval pravidelně v pořádku pánské osazenstvo v domově důchodců ve Ždírci. V devadesáti letech však pověsil řemeslo „na hřebík. Pan Štěpánek zemřel v dubnu roku 2003 a myslím, že mu bylo 96 let.

Jestliže někdo potřeboval fotografii na cokoli, obyčejně zašel do fotoateliéru po úpravě od holiče a kadeřníka. **Fotografy** pamatuji v Polné dva – pana Bezoušku a po něm pana Buličku. Fotoateliéry měly jen nejnnutnější vybavení. Stěnu jako pozadí krytou textilní draperií, židle nebo lavice pro foto vsedě, reflektor k osvětlení, u pana Buličky pro obrazy dětí několik hraček, aby se dítě nebálo. První aparáty byly se skleněnými deskami a fotograf se díval na objekt přes aparát pod černou plenou, přetaženou přes aparát. Čekalo se jen na vlastní výkon, který byl uveden slovy „Pozor, dívejte se sem, vyletí ptáček!“ A z výsledku jeho díla na nás většinou zíraly strnulé obličej s vykulenýma očima. Pokud se fotografovalo za tmy mimo ateliér, pomáhal fotografovi prudký záblesk světla ze zapáleného magnesia, který nahradil reflektor. Tak se prováděla fotodokumentace nejrůznějších akcí – besídek, divadel, oslav a schůzí. Asi by se v každé domácnosti našly důkazy o mých informacích ve formě starých fotografií.

Nezaměstnanost a nouze v Polné koncem 20. let minulého století byla pobídkou městské radě v Polné, aby hledala cesty ke zlepšení zdejší situace. Kromě charitativních akcí se rada rozhodla postavit několik malých domků. Zakázku zadala staviteli Matějkovi z Příbyslavi, stavbu výrazně dotovala svými investicemi i Městská spořitelna. Zajistila se tak práce pro část nezaměstnaných občanů a zlepšila se o něco ubytovací situace ve městě. Tak vznikaly např. domky pod nádražím, na „Malém Zápeklí“ apod. Na stavbách se uplatnila celá řada řemeslníků.

Kromě stavitelské firmy Matějka zde byli ještě stavitelé Linhart, Liška a Rybenský, který přímo v Polné zastupoval pana Matějku.

Cihly na stavbu vyráběly místní **cihelny**. Za nádražím menší Machova cihelna, říkalo se jí „Malá cihelna“, a „Velká cihelna“, která byla už na dobronínském katastru. Na podzim nakopali dělníci cihlářskou hlínu, přes zimu ji nechali vymrznout a vyzrát, na jaře začali s výrobou cihel. Dobře rozmíchanou hlínu ručně pěchovali do formy pro 2 kusy. Polotovary naskládali venku, aby větral a sušil se. Aby měl vzduch odevšad přístup a cihly nemokly, byly vyrovnány pod lehkým přístřeškem. Když sušení dostoupilo svého optima, začaly se tvary opatrně zavážet do kruhové pece, kde se cihly vypalovaly. Pece měly několik oddělení. Vypálené cihly se nechaly v peci pomalu vychladnout, pak se vyndaly a místo nich se zavážely další připravené, vysušené. V sousedních oddílech pece se vypalovaly už další, a tak to šlo bez přerušení celé léto. Sadilova cihelna na Horním městě kromě cihel dodávala i vypalované střešní krytiny, drenáže a jiné cihlářské zboží.

Další stavební materiál byl z cementárny pod hrází Pekla, majitele Františka Bartáka. Z betonu vyráběl skruže, drenáže, překlady apod.

Dřevo na stavby dodávaly dvě velké **pily**, kam se z okolních lesů svážely kmeny prakticky po celý rok. Pro nás, zvědavé dětské opičky, bylo nejzajímavější pozorovat, jak se ze směru od Záborné obracely povozy s dlouhými kládami skoro do protisměru. To když jely na Podhoru na pilu Jindřicha Procházky. Kolik umu i pozornosti museli kočí vynaložit, aby koně správně navedli. My jsme jen zvědavě pozorovaly rozkmitané konce klád. S mrazením v zádech jsme si vzpomněly, že tenkrát, ještě v Německém Brodě, konce rozkmitaného dřeva zabily dítě, které nebylo v bezpečné vzdálenosti.

Procházková pila se zabývala prodejem a expedicí tříděného truhlářského dřeva. Rozesílala je širokého okolí. Dopravu měla ovšem ztíženou svojí polohou na jednom okraji, odkud přes celé město musela vozit dřevo na nádraží, které je na opačném konci. Teprve tam bylo dřevo vagonováno a lokálkou odváženo k nákladním vlakům.

Pila Pátek a Opršal byla za nádražím, měla svoji vlečku. Zásobovala nejen Polnou, ale expedovala nařezané dříví odběratelům „do světa“. Lokálka nebo převzala naložené vagóny a náklad s velkým supěním odvezla do stanice Polná – Štoky, kde byly pak připojeny k nákladním vlakům, které stanicí projížděly a náklad odvezly na místo určení.

Zednické práce na domech prováděli zedníci Benc, Joukl, Pařík, Štohanzl, Neubauer, Dvořák, Dvořáček a Filipenský. Když byla hrubá stavba připravena, nastoupili tesaři, aby vztyčili krovy pro střechu. V Polné to byli pánové Cink a Jelínek, jezdili sem tesaři z Brzkova, Záborné a Věžničky. Jakmile dokončili práci na krovu, vztyčili na nejvyšším bodě opentlený stromek – „glajchu“ a zdárné dokončení práce dobře zapili.

Po nich nastoupili **pokrývači**. „Térpapírem“, taškami nebo eternitem pokrýval střechy František Báča. Plechem pokrývaly střechy firmy Doubek, Koudela, Musil. O pokládání střechy plechem vědělo široké okolí. Práci s tabulemi plechu provázal hluk, který se nedal přeslechnout. Už jen manipulace s tabulí připomínala loutkové divadlo v Husově knihovně, kde tak herci vyráběli bouřku a zvuky pekelné. A což teprve, když dva dělníci rytmicky bušili do plechů při výrobě okapů a okapových rour, nebo připravovali plechy podle míry střechy. Bydleli jsme nedaleko Doubkových a já mám v paměti zafixované krásné letní slunné ráno, nemusím do školy a voní mi ve vzpomínce seno a do toho se ozývá bušení do plechů. Snad to bylo v době letních prázdnin, že ta vzpomínka je tak silná.

Studny u domků bez vodovodu kopal **studnař** Polívka, komíny kontrolovali a čistili **kominíci** Fortina a Martolos.

Veškeré stavební **zámečnické práce** (ale i jiné) prováděli pánové Pokorný, Holcman, Korejtko, Nejedlý, Bukovský, Konzbul, Zvoník a Aron. Dva posledně jmenovaní měli dobře zavedené strojní zámečnictví s rozmanitou výrobou. Pan Konzbul byl také vahař.

Mezitím se prováděly dokončovací práce uvnitř bytů. Instalovala se elektrika – tím se zabývali **elektrikáři** Beránek, Melichar, Novák, Kubíček, Vomela, Vencelides a Kašpar. Kromě toho pracovali oba posledně jmenovaní ve strojovně polenské elektrárny a měli na starosti i rozvod elektřiny v Polné.

Polenská elektrárna byla v nové secesní budově nad říčkou Šlapankou a zásobovala elektřinou celé město. Po spuštění prvního agregátu byl o elektrifikaci ve městě takový zájem, že po roce se představení města rozhodli instalovat druhý agregát. Můj otec byl jedním z prvních majitelů radiopřijímačů ve městě. Tenkrát byly napájeny elektřinou z akumulátorů, které se dobýjely v elektrárně. A tak mě občas brával s sebou, když musel do elektrárny zajít. Obrovské těžké široké kovové kolo bylo z poloviny zapuštěné do podlahy. Stále se otáčelo a do prostoru kolem

sebe rozstříkovalo spousty kapének oleje. Pozorovat se smělo jen z můstků nad prostorem, kde se elektřina vyráběla. Byla jsem tou mohutností úplně oslněná, snad bych vydržela pozorovat proces celý půlden. Tak silně mě ta velká síla koncentrovaná v ohromném kovovém disku fascinovala.

Vedoucím v elektrárně byl pan Kocourek, po jeho odchodu z Polné převzal jeho funkci pan Dajč, který během války tragicky zahynul při motocyklové havárii. Rozvody a dohled nad rozvaděči elektriky měli pánové Beránek a Vencelides, kteří nám dětem imponovali svojí mrštností a uměním vylézt na sloup elektrického vedení. Na botách měli připnutou pomůcku ze silného drátu opatřeného malými výstupky, s jejichž pomocí se zachytávali na sloupech při jejich zdolávání a případných opravách na vedení.

Instalatéři zaváděli vodu do domků, buď z vodovodního řadu nebo ze studny, postarali se i o odpad. Když i tyto práce, které prováděly již zmíněné firmy klempířské a instalatérské, skončily, nastoupili znovu zedníci, aby dodělali vnitřní omítky, **truhláři**, aby vybavili domky okny, dveřmi, dodali i dřevěné schody, někde i vestavěné police. V Polné měli svoje dílny pánové Čaloud, V. a A. Neubauerové, Bečka, Horský, Landsman, Večeřa, Müller otec a Müller syn. Ti také vyráběli na objednávku – syn nábytek a rakve otec. Rakve také vyráběl truhlář Chmela. Vzpomínám na Karla Müllera mladšího, který mým rodičům vyrobil kombinovanou pokojovou skříň částečně zasklenou zabroušeným sklem. Říkám jí „střeptník“ a nejsem schopná se s ní rozloučit i když jsem zjistila, že poslední rok nějak zachutnala červotočům. Snad mi ji předčasně nesežerou! Je pěkná a skladná a slouží i po 70 letech.

Za mého dětství se stavělo ještě dost kachlových kamen. Jednodušší do kuchyní, kachle v různých barvách byly převážně hladké. V kamnech byla jedna nebo dvě trouby na pečení nad sebou, byly zde zabudované i litinové vany – tzv. „kamnovce“ k ohřívání vody na mytí a u podlahy kamna vytvářela prostor, kterému se říkalo bucina. Ten sloužil k dosušení dřeva nebo na sušení bot členů rodiny, kteří přišli domů rozmáchaní. Pokojová kamna byla většinou z kachlů zdobených, i když ve 30. letech už se také stavěla z hladkého materiálu. V domě Městské spořitelny dostavěném 1933 byla ve všech bytech jednoduchá, elegantní kamna z kachlů chráněných kovovými hranami. Výhoda takových kamen spočívala v jejich dlouhodobé tepelné setrvačnosti, i když se muselo začít topit dříve, aby se prostor vyhřál. Kachlová kamna

v Polné stavěl **kamnář** Adolf Skalák starší, jeho syn Adolf se učil zacházet s hlinou nejen doma, ale hlavně v keramické škole v Bechyni a v Karlových Varech, kde složil maturitu. Odtud si přinesl mnoho znalostí a zkušeností, které ho přivedly s jeho smyslem pro krásu a umění i na dráhu restaurátora kachlových topidel. Byly mu zadávány opravy kamen v zámcích (Veveří, Bítov), protože dokázal vyrobit i repliky rozbitých kachlů, takže od původních byly na hotovém díle k nerozeznání.

Důležitou prací pro uchování tepla v domovech odváděli polenští **sklenáři** Havlíček, Vencelides a později Barcal.

Domky tedy byly zastřešeny, omítnuty, voda i elektřina instalována, stopy po trubkách a drátech zlikvidovány. A to byl čas pro příchod posledních řemeslníků – **malířů a natěračů**. Se svým nádobíčkem v Polné nastupovali otec a dva synové Matulovi, Coufal, Hájek, Šejstal, Milfeit, Kundt, který byl též písmomalířem a pozlacovačem. To, že uměli chodit na štaflích, u práce si pískali, byli pocákáni od barev a většinou měli dobrou náladu, nás děti k nim přitahovalo. Obdivovaly jsme jejich žebříkovou artistiku, i když se nám občas zatajil dech, jestliže se štafle víc rozkymácely. Tenkrát se malovalo též podle šablon. Do kuchyní se malovalo třeba ovoce na stěny nebo kolem místnosti pár centimetrů pod stropem. To byl pak celý pás třeba jablek, hrušek, třešní apod. V pokojích bývaly stěny vymalovány tmavěji, na nich válečkem tvořený vzor třeba zlatou nebo stříbrnou barvou. V ložnicích se dokonce na strop malovala tzv. nebesa nad postelemi. To byla část stropu rozčleněná geometrickými útvary různobarevně vymalovanými, případně dozdobená kytičkami, hvězdičkami apod. Je dobře, že tato móda vzala za své už dávno (asi ve 40. letech minulého století), ale přece jen mi vrtá hlavou, jestli by dnešní malíři vůbec uměli také malovat na strop.

A tím vlastně končily řemeslné práce na stavbě a majiteli už zbývalo jen uklidit, nastěhovat se a zvelebovat okolí domku.

Pokračování příště

Stanislav Sobotka

Zrušení roboty na Polensku

Přehled poddaných obcí Dobroutov a Věžnička z ditrichštejnského panství Polná-Přibyslav, jejichž povinnosti byly **odepsány bez náhrady**.

Dobroutov

František Vomela – čp. 4, Martin a Anna Matějíčkovi – čp. 7, Josef Polívka – čp. 8, František a Františka Dočekalovi – čp. 10, Matěj a Johana Koblížkovi – čp. 12, Václav a Marie Havlíčkovi – čp. 13, Tomáš a Kateřina Hružovi – čp. 15, Ondřej a Anna Záškodovi – čp. 17, Jakub a Kateřina Matějíčkovi – čp. 18, Jan Strnad – čp. 22, Martin a Josefa Čaloudovi – čp. 24, Matěj a Barbora Vokurkovi – čp. 25, Vojtěch a Johana Perníčkovi – čp. 27, Jan a Kateřina Havlíčkovi – čp. 28, Vojtěch Zavadil – čp. 29, Jakub Šturm – čp. 30, Havel a Františka Dočekalovi – čp. 35, Martin a Josefa Jelínkovi – čp. 38, Jakub Zavadil – čp. 42, Štěpán a Johana Drápelovi – čp. 45, František Skřivánek – čp. 46, Šimon a Františka Vlkovi – čp. 47, Jakub a Kateřina Prchalovi – čp. 48, Matěj a Josefa Webrovi (mlýn) – čp. 49, Vít Vomlel – čp. 50, Josef a Viktorie Dočekalovi – čp. 51, Kašpar a Kateřina Vomelovi – čp. 52, Karel Andreas – čp. 53, Matouš Šíma – čp. 54, Josef a Johana Barákov – čp. 55, Antonín a Johana Doškovi – čp. 57, Matěj a Marie Ročárkovi – čp. 58, Matěj a Anastázie Špinarovi – čp. 59, Václav Prchal – čp. 60, Petr Anděl – čp. 61, Josef a Kateřina Sobotkovi – čp. 64, Josef a Anna Čaloudovi – čp. 65, Jan a Magdalena Chalupovi – čp. 67, František a Marie Jelínkovi – čp. 68, Antonín a Marie Drápelovi – čp. 70, Josefa Horáčková – čp. 71, František Šturm – čp. 72, Tomáš a Marie Vomelovi – čp. 75, naturální držitel – čp. 76.

Všichni poddaní v Dobroutově měli 13 dnů pěší roboty ročně, to je celkem 572 dnů bez náhrady. Dále jim byla prominuta činže z přeřiva v množství 3 zl. 5 kr. Všichni poddaní po 5 kr. mimo čp. 57, 58, 59, 65, 67, 75 a 76, kteří tuto povinnost neměli. Rovněž byla prominuta činže z domku čp. 12 v množství 53 kr. a z domků čp. 57, 58 a 59 po 30 kr., celkem 2 zl. 23 kr. ročně. (Pozn.: Vymezení roboty s náhradou uvedeno v Polensku č. 2/1999 a č. 3/2001).

Věžnička.

Martin Novák – čp. 2, Antonín Kubíček – čp. 4, Kašpar a Františka Novotných – čp. 5, Václav Mišinger – čp. 6, Kašpar Konzbul – čp. 7, František a Anna Novákov – čp. 8, Martin Konzbul – čp. 11, Martin Vomela – čp. 12, Kateřina Kornelová – čp. 15, Martin a Anna Vomelovi – čp. 16, Josef Chalupník – čp. 17, Jakub Mišinger – čp. 19, Matěj Rychtecký – čp. 23, Jan a Terezie Beranovi – čp. 26, Bartoloměj a Anna Vomelovi – čp. 28, Vavřín Šíma – čp. 31, František a Johana Hružovi – čp. 32, Marie Beranová – čp. 33, Václav Novák – čp. 34, Lukáš Vomlel – čp. 35, Bartoloměj Konzbul – čp. 36.

Všichni poddaní měli povinnost 13 dnů pěší roboty ročně. Celková robota činila 273 dnů a byla odepsána bez náhrady. Rovněž byla odepsána bez náhrady povin-

nost úroku z přediva (mimo čp. 6 a 23 po 6 kr.) v částce 1 zl. 54 kr. a úroku z domku (čp. 32, 34 a 36 po 30 kr.) 1 zl. 30 kr. (Pozn.: Vyvázání roboty s náhradou je uvedeno v Polensku č. 4/1999).

Milan Šup

Krátká sága obuvnického rodu Taurů

Rod Taurů (dříve Tauerů) pocházel z Hříměždic na Berounsku. Vzhledem k častým změnám výše uvedeného příjmení uváděného v minulosti na různých dokladech bude v dalším textu citováno tak, jak bylo uvedeno v konkrétním dokumentu.

Adam Tauer. Narodil se ve druhé polovině 18. století. Byl hospodským v Hříměždicích čp. 45. Jeho manželka Rosarie, rozená Michalcová pocházela ze Strakonice čp. 1 na Prácheňsku.

Tomáš Vincenc Tauer (12. 11. 1807 – 3. 12. 1883). Syn Adama Tauera, papírnický tovaryš. Bydlel v Ronově u Přibyslavi čp. 24 a zemřel v Přibyslavi. Jeho manželka Kateřina byla dcerou Františka Němce, sedláka ze Hříště čp. 9 a jeho manželky Kateřiny, rozené Losenické z Nížkova čp. 113.

Augustin Tauer (25. 6. 1847 – 1924). Syn Tomáše Tauera byl již vyučeným obuvníkem. Obuvnickému řemeslu se vyučil, dle vysvědčení z 15. května 1863, u obuvnického mistra Jana Taura v Olešné. Vysvědčení podepsané Janem Taurem a zastupiteli obce Olešné je stvrzeno razítkem „Obec Wolešná“. Učební doba trvala tři roky. Podle „Potvrzení, že se živnost opověděla...“ ze dne 8. 5. 1871, vydaném c.k. Okresním hejtmanstvím pod č. 28 provozoval Augustin Tauer obuvnickou živnost v Hrbově čp. 31. Na rubu dokladu je uvedeno potvrzení c.k. Berního úřadu v Polné ze dne 21. 5. 1871 s textem, že se „pan Augustin Taur k placení živnostenské daně z řemesla obuvnického u tohoto úřadu přihlásil“. Byrokratický aparát za císaře pána na pořádek velmi dbal. Později provozoval Augustin Taur ubuvnickou živnost v Polné, čp. 136/II, což podle označení římskou dvojkou bylo na Horním městě.

Karel Taur (3. 1. 1873 – 16. 1. 1945). Syn Augustina Tauera, obuvníka v Hrbově, čp. 31 a Anežky, rozené Jarošové v Bukové, čp. 17, hejtmanství Polná. Byl zakladatelem továrny na obuv v Polné a nejúspěšnějším z rodu. Obuvnickému řemeslu se vyučil u svého otce v Polné od 3. ledna 1887 do 3. ledna 1889 podle vysvědčení za vyučenou vystaveného představenstvem obuvnického společenství okresu polenského v království českém obuvníku, sedláři a koželuhu dne 25. 11. 1890 a potvrzeném Obecní radou v Polné s podpisem purkmistra Theodora Sadila. Ředitelství pokračovací školy průmyslové v Polné připojilo na vysvědčení potvrzení ředitele školy Tomáše Pelikána ze dne 25. 11. 1890 o návštěvě pokračovací školy průmyslové. Podle vysvědčení z této školy navštěvoval ji Karel Taur, učeň obuvnický v letech

1887-1889. Pro zajímavost je třeba uvést jednotlivé předměty vyučování a to: počátky kreslení od ruky, kreslení odborné pro řemesla drobná, písemnosti, živnostenské počty a živnostenské účetnictví. Předměty pro budoucího podnikatele to byly velice užitečné. Po vyučení, jak bylo tehdy zvykem, se vydal Karel Taur na zkušenou. O jeho působitích vypovídá Knížka pracovní č. 41, vystavená jeho domovskou obcí – Obecním úřadem v Hříšticích 26. srpna 1889 a podepsaná starostou Antonínem Mackem se zajímavým razítkem „Obecní úřad /Hříšče-Ronov/ Příbyslav“.

Z údajů uvedených v Arbeitsbuch se dozvíme, že zkušenosti získával ve firmách Schuhfabrik A. Gschwind Polna, Eduard Feldmann Žďár na Moravě, Josef Vašátko Žďár a konečně v letech 1897-1900 jako mistr u Schuhwarenerzeugung A. Basch in Polna BÖHMEN. Pracovní knížka – Arbeitsbuch umožnila majiteli cestovat se souhlasem c.k. úřadů po celém Rakousku-Uhersku. Podle potvrzení Okresního hejtmánství v Chotěboři z roku 1890 platila pracovní knížka Karla Taura k cestování po dobu tří let, potvrzení z roku 1895 jeden rok. Majitel prošel s knížkou města Telč, Dačice, Slavonice, a Schwarzenau v Horním Rakousku. Jako mladík mohl při pobytu využívat Naturální stanice – Země Morava ve všech uvedených městech a při cestě po Rakousku nalezneme v knížce razítko Naturverpflege – Station Schwarzenau.

V červnu roku 1900 končí, dle vysvědčení majitelky továrny na obuv Amalie Baschové, dne 7. 6. 1900 Karel Taur pracovní poměr u této firmy, kde: „...od 1. února 1897 jakožto mistr zaměstnán byl a po celý čas se řádně choval. Propuštěn jest na vlastní žádost a zdrav.“

Ve svých dvaceti sedmi letech se osamostatňuje, jak vyplývá z potvrzení Živnostenského společenstva oděvníků v Polné ze dne 23. července 1900, že: „...pán Karel Taur, obuvník v Polné, zaplatil ku společenstvu Inkorporační poplatek.“ Dodejme, že Živnostenská společenstva byla zřízena na základě zákona ze dne 15. března 1883 pod č. 39 ř.z. (říšského zákona). V Polné na základě tohoto zákona působila čtyři živnostenská společenstva: Společenstvo živností potravních, Společenstvo živností oděvních a jim příbuzných, Společenstvo dřevo, kov a papír zpracovávající a Společenstvo obchodníků. Do druhého společenstva patřili barvíři, kloboučníci, koželuzi, kožešníci, krejčí, obuvníci, rukavičkáři, řemenáři, soukeníci, tkalci, výrobci vlněných látek.

Krátce po svém osamostatnění kupuje Karel Taur od Ludvíka Schillera objekt koželužny a továrny na obuv pod Dolní bránou, v dnešní Nerudově ulici čp. 395 a 347 a dává svým obuvnickým výrobkům značku RIVAL. Jako datum založení je na firemních dopisních papírech se zajímavým logem a iniciálami T. K. uváděn rok 1900. Pod značkou RIVAL byla vyráběna kožená obuv pánská a dámská, později i sportovní a lehké letní páskové boty sandálového typu.

Podle potvrzení c.k. Okresního hejtmanství v Německém Brodě pod č. 2608 ze dne 20. 12. 1907 byly v Polné čp. 137 dnem 31. 10. 1907 odpovědný dvě živnosti, a to: „Veřejná obchodní společnost pod firmou Taur a Špinar, zodpovědný zástupce Karel Taur, Polná 137 – úprava koží provozovaná ve spojení s továrnou na obuv pro potřeby této továrny firmě Taur a Špinar náležející“ a „Veřejná obchodní společnost pod firmou Taur a Špinar, zodpovědný zástupce Karel Taur, Polná 137 – továrna na obuv“.

Z výše uvedeného vyplývá, že ještě v tomto období byla provozována pod Dolní branou koželuzna umístěná v severní části objektu. V roce 1922 Špinarův závod zaniká a obuv RIVAL je vyráběna továrnou Karla Taura v Nerudově ulici čp. 395.

Na počátku 20. století zaměstnávala továrna na výrobu obuvi Taur a Špinar 73 pracovních sil, jak uvádí k roku 1903 v Adresáři politického okresu Německobrodského Václav Kudrnáč. Část zaměstnanců z uvedeného počtu pracovala formou domácí práce – prací ve mzdě. Ve výrobních prostorách se připravovaly polotovary – vykrajovaly se zde svršky kvalifikovanými kráječi, šičky je potom již na šicích strojích značky Singer šily, na lisu – „štančmašíně“ se z kruponů raznicemi různých rozměrů lisovaly podrážky a výstelky. Tuto práci s oblibou až do pozdního věku vykonával sám majitel továrny Karel Taur. Vždyť šlo o výtěžnost každého kruponu – vydělané kůže. Karel Taur byl i autorem nákresů a modelů bot nabízených prodejčům jeho výrobků značky RIVAL v bývalém Rakousko-Uhersku a potom v Československu.

Domácí pracovníci – vyučení ševci byli většinou drobní zemědělci, kteří zejména v době vegetačního klidu či nedostatku práce ve vlastní živnosti pracovali pro polenské výrobce obuvi doma. Z vyrobených polotovarů na zapůjčených dřevěných kopytech dokončovali kolíčkováním – pomocí dřevěných floků a sešíváním vlastní botu. Výrobce jim poskytoval zpravidla i veškerý pomocný materiál – zmíněné floky, nitě, hřebíčky, lepidlo (známý ševcovský pop), dratve atp. Konečná úprava domácími dělníky vyrobených bot se opět prováděla u výrobce jako například apretace, opatření boty kroužky a háčky pro šněrování, osazení bot zdobnými prvky atd. Počáteční i konečné operace výroby obuvi byly dobře organizovány, využívalo se malé mechanizace a tak se, po primitivních začátcích, jednalo již o průmyslovou výrobu. Tento způsob výroby zaručoval vysokou kvalitu, ve své podstatě ručně vyráběné, kožené obuvi. Vyznačoval se však velmi nízkou produktivitou práce ve srovnání se vznikem hromadné výroby obuvi, zejména v podnicích Tomáše Bati. Nedostatek počátečního kapitálu pro rychlou modernizaci výroby se projevil v podniku Karla Taura i ostatních polenských obuvnických firem postupnou ztrátou konkurenceschopnosti na trhu s obuví. Při startu zprůmyslnění výroby obuvi na počátku 20. století byli co do počtu zaměstnanců téměř srovnatelní s obuvnickým podnikem Tomáše Bati (založeným v roce 1894), který ještě

v roce 1904 zaměstnával pouze 120 osob a přitom se řadil mezi osm největších obuvnických podniků nad sto zaměstnanců.

Po zrušení polenských koželužen se kůže a veškerý materiál potřebný pro výrobu nakupoval u jihlavských obchodníků. Obchodováním s kůžemi se v Jihlavě zabývali židovští obchodníci a stalo se paradoxem doby, že se v těchto obchodech hovořilo německy. Nedivme se, v Jihlavě byla až do odsunu občanů německé národnosti silná německá menšina.

K nákupu obuvnického materiálu používala Taurova továrna vlastní automobil Praga-Pikolo, který patřil mezi první motorová vozidla v Polné. Hotové výrobky balené do krabic se v objemných balících expedovaly poštou a větší zásilky drahou. Údaje o množství vyráběných bot se sice nezachovaly, ale je možné je přibližně odvodit od počtu zaměstnanců. Při nejvyšší zaměstnanosti mohla kapacita této továrny třicet až třicet pět tisíc párů bot ročně. V období hospodářské krize výroba znatelně poklesla a mnoho obuvníků se ocitlo bez práce. Od této doby již v polenských obuvnických podnicích k výraznému oživení obuvnické výroby nedošlo a postupně ubývalo kvalifikovaných ševců včetně obuvníků pracujících „po domácku“ navzdory tomu, že tento způsob výroby byl nezanedbatelným zdrojem obživy obyvatel z okolí Polné.

Zastavme se ještě u osoby „selfmademana“, jak se těmto podnikatelům říkalo. Karel Taur od mládí nezůstával stranou veřejného života ve městě. Již v roce 1897 se setkáváme s jeho jménem jako člena rozhodčího soudu Okresní nemocenské pokladny v Polné. V této funkci, ještě jako mistr v podniku Amalie Baschové, zastupoval v tomto orgánu zaměstnance. V roce 1913 se jeho jméno vyskytuje mezi padesáti pěti členy Spolku městského muzea v Polné a jako pokladník tohoto spolku je podepsán pod účetní zprávou za rok 1912. Dlouhá léta působil v Občanské záložně v Polné, založené roku 1864. Byl předsedou výboru Správy záložny a koncem třicátých let minulého století jejím ředitelem. Za celou dobu existence tohoto peněžního ústavu až do jeho likvidace v padesátých letech neshledaly orgány vnitřní kontroly ani orgány státního dozoru v hospodaření záložny žádné nedostatky. Působil i jako zastupitel a radní města Polné, kde se staral o obecní lesy.

Generační problém se nevyhnul ani Taurově rodu. Karel Taur měl s manželkou Teklou, dcerou soustružníka a cestáře Václava Sýkory ze Žďáru nad Sázavou tři děti – Karla (1905), Marii (1908) a Zdeňka (1911). Karel vystudoval obchodní akademii v Třebíči, působil krátce u čs. vlakové pošty, zastával funkci účetního v otcově továrně, vedl prodejnu jeho obuvi v Poděbradově ulici, čp. 72 a externě vyučoval písemnosti a účetnictví v Pokračovací škole v Polné. V roce 1938 se Karel Taur vzdal vedení podniku a jeho vlastníkem se stal Karel Taur junior s manželkou Marií. Zdeněk Taur vystudoval obchodní školu ve Vídni, krátce působil v otcově podniku a až do odchodu do důchodu působil jako úředník v Praze. Dcera Marie absolvovala

rodinnou školu a v roce 1927 se vdala za sládka Měšťanského pivovaru v Polné Josefa Šupa. Žádný z potomků se obuvnickému řemeslu nevyučil. Zakladatel podniku Karel Taur st. se až do své smrti 16. 1. 1945 podílel na jeho řízení odbornou radou.

Karel Taur ml. (16. 8. 1905 – 31. 7. 1977). Řízení továrny převzal v roce 1938, kdy se stal jejím vlastníkem společně s manželkou Marií, rozenou Bedrníčkovou ze Světlé nad Sázavou. Bylo to v nelehkém období ohrožení republiky nacistickým Německem, následnou okupací a obdobím druhé světové války. Řízení hospodářství v Protektorátu Čechy a Morava bylo příčinou výrazného omezení výroby obuvi. Vyráběly se dřeváky, pantofle a v omezeném množství tak zvané válenky – dámské holínky z textilního materiálu, na počátku války ještě celkem dostupného. V poválečném období se podařilo krátce výrobu obuvi obnovit i přes nedostatek surovin. Podnik v tomto období poskytoval pracovní příležitosti dvaceti zaměstnancům. Jakýmsi motorem výroby se stala manželka Karla Taura, který se více věnoval administrativě podniku. Společenské podmínky se po skončení války rychle měnily a vyvrcholily „vítězným únorem“. Znárodnění na sebe nenechalo, vzdor Košickému vládnímu programu, dlouho čekat. Postihlo i podnik Karla Taura – v odůvodnění ONV opět Tauera, následně s odvoláním na vládní nařízení č. 15P/1959 Sb. Ve výrobních prostorách po vyvlastnění působilo Kožedělné družstvo Snaha Jihlava, které bylo založeno v roce 1950, kdy vznikla i polenská provozovna. Vedoucím se stal Josef Bárta, byla zde vyráběna vesměs obuv, převážně pracovní, později to byla pánská a dámská krasobruslařská obuv. Od roku 1960 byla výroba obuvi zastavena, prováděly se opravy obuvi, následovala výroba pracovních rukavic a od roku 1974 se stala provozovna součástí kožešnického střediska v Brtnici. V roce 1998 byla i tato výroba zastavena. Kožedělné a kožešnické výrobky definitivně opustily, po více než sto letech, objekty v Nerudově ulici pod Dolní branou. Karel Taur po nuceném odchodu v z vlastního podniku působil jako úspěšný účetní v polenském závodě národního podniku Amylon až do odchodu do důchodu. Jeho úmrtím v roce 1977 skončila historicky krátká sága obuvnického rodu Taurů (Tauerů) v Polné na Českomoravské vysočině.

V roce 1984 umírá v Praze i jeho bratr Zdeněk a rod Taurů, bohužel, vymírá „po meči“.

V roce 1985 zemřela v Polné jejich sestra Marie, provdaná Šupová a ve stejném roce i Marie Taurová, manželka posledního majitele továrny Karla Taura mladšího.

S Taurovým jménem se setkáme již jenom při četbě historických publikací o Polné a na rodinné hrobce ševcovského synka, tovaryše, mistra a ve své době úspěšného obuvnického podnikatele – Karla Taura, rodáka z Hrbova, na polenském hřbitově u svaté Barbory.